

ISSN 2181-5291

PSIXOLOGIYA

ILMIY JURNAL

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

SCIENTIFIC JOURNAL

№ 4, 2022

www.psixologiyabuxdu.uz

The journal was registered with the certificate № 05-45 on February 25, 2011 at Bukhara Region Press and Information Administration of Uzbekistan Press and Information Agency

According to the resolution №201/3 as of December 26, 2013 of the Presidium of Supreme Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan the journal was included into the list of scientific journals in which scholarly articles on the scientific results of dissertations on Psychology must be published.

Address:

200117, Bukhara city,
K.Murtazoyev street, 11
Bukhara State University
Editorial and publishing
Department
Phone: +998 (97) 798-33-75

**The journal is published 4
times a year**

Website: www.psixologiyabuxdu.uz
E-mail:
nashriyot_buxdu@buxdu.uz

Jurnal O'zbekiston Matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasida 2011- yil 25-fevral № 05-45-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi OAK Rayosatining 2013-yil 26-dekabrda 201/3-sonli qarori bilan psixologiya fanlari bo'yicha dissertatsiya ishlari ilmiy natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo'lgan ilmiy jurnallar ro'yxatiga kiritilgan.

Tahririyat manzili:

200117, Buxoro shahri,
K.Murtazoyev ko'chasi, 11-uy
Buxoro davlat universiteti
"Tahririy nashriyot" bo'limi
Tel: +998 (97) 798-33-75

**Jurnal 1 yilda 4 marta
chiqadi.**

Website:
www.psixologiyabuxdu.uz
E-mail:
nashriyot_buxdu@buxdu.uz

*Журнал
зарегистрирован Бухарским
областным управлением
агентства печати и
информации Республики
Узбекистан. Свидетельство
№ 05-45
от 25.02.2011г.*

*Журнал включен в список
обязательных выпусков ВАК
при Кабинете Министров
Республики Узбекистан
на основании решения ВАК
№201/3 от 26 декабря 2013 года
для получения учёной степени
доктора психологических наук.*

Адрес:

город Бухара 200117,
улица М.Икбола, 11
Бухарский государственный
университет
Редакционный отдел
тел: +998 (97) 798-33-75

**Журнал выходит 4 раза в
год.**

Website:
www.psixologiyabuxdu.uz
E-mail:
nashriyot_buxdu@buxdu.uz

PSIXOLOGIYA

ILMIY JURNAL * НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

4-son 2022-yil. * Выпуск 4. 2022 год.

BOSH MUHARRIR – ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

BAROTOV SH. R.

Psixologiya fanlari doktori, professor.

Xalqaro Psixologiya Fanlari Akademiyasining haqiqiy a'zosi (akademigi)

Действительный член (академик) Международной Академии
психологических наук

TAHRIR HAY'ATI – РЕДАКЦИОННАЯ

КОЛЛЕГИЯ:

XAMIDOV O.X.

Buxoro davlat universiteti rektori,
iqtisodiyot fanlari doktori, professor

SHOUMAROV G`B.

Psixologiya fanlari doktori, professor
UMAROV B.M.

Psixologiya fanlari doktori, professor
KOZLOV V.V. (Rossiya)

Psixologiya fanlari doktori, professor
MALI'X S.B. (Rossiya)

Psixologiya fanlari doktori, professor
KOROBENNIKOV I.A. (Rossiya)

Psixologiya fanlari doktori, professor
KARIMOVA V.M.

Psixologiya fanlari doktori, professor
SAFOYEV N.S.

Psixologiya fanlari doktori, professor
BEKMURODOV M.B.

Sotsiologiya fanlari doktori, professor
KADIROV U.D.

Psixologiya fanlari doktori, professor
JABBOROV A.M.

Psixologiya fanlari doktori, professor
OLIMOV Sh.Sh.

Pedagogika fanlari doktori, professor
JUMAYEV R.G`.

Siyosiy fanlari fanlari bo'yicha falsafa
doktori (PhD), dotsent

NISHONOVA Z.T.

Psixologiya fanlari doktori, professor
NAZAROV A.M. Psixologiya fanlari
bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

IBODULLAYEV Z.R.

Tibbiyot fanlari doktori, professor

BEGMATOV A.S.

Falsafa fanlari doktori, professor

HUSEYNOVA A.A.

Falsafa fanlari doktori, professor

MUXAMEDOVA D.G.

Psixologiya fanlari doktori, professor

RUXIYEVA X.A.

Psixologiya fanlari nomzodi, professor

BAROTOVA D.SH.

Psixologiya fanlari doktori, dotsent

AKRAMOV V.R.

Tibbiyot fanlari doktori, dotsent

ZARIPOV G.T.

Texnika fanlari nomzodi, dotsent.

MUHARRIRLAR – РЕДАКТОРЫ:

Usmanova M.N. – psixol.fan.nom., dotsent

Muxtorov E.M. – psixol.fan.nom., dotsent

Raxmatova M.M. – filologiya fanlari

bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Abzalova M.K. - filologiya fanlari doktori,
professor

Sobirova D.A. – psixologiya fanlari

bo'yicha falsafa doktori (PhD)

TEXNIK MUHARRIRLAR – TEX.

РЕДАКТОРЫ:

Ostanov Sh.Sh, Shirinova M.Sh.,

Tilavov M.H.

MAS'UL KOTIB – ОТВ. СЕКРЕТАРЬ

Sayfullayeva N.Z. – pedagogika fanlari

bo'yicha falsafa doktori (PhD)

PSYCHOLOGY

SCIENTIFIC JOURNAL

Issue 4: 2022

EDITOR-IN-CHIEF: BAROTOV SH. R.

Doctor of Psychology, professor, the member (academician) of International Academy of Psychological Sciences

EDITORIAL BOARD:

XAMIDOV O.X.

Doctor of Economic Sciences, Professor,
The rector of Bukhara State University

SHOUMAROV G.B.

Doctor of Psychology, Professor
UMAROV B.M.

Doctor of Psychology, Professor
The assistant of the editor-in-chief
KOZLOV V.V. (Russia)

Doctor of Psychology, Professor
MALIKH S.B. (Russia)

Doctor of Psychology, Professor
KOROBAYNIKOV I.A. (Russia)

Doctor of Psychology, Professor
KARIMOVA V.M.

Doctor of Psychology, Professor
SAFOEV N.S.

Doctor of Psychology, Professor
BEKMURODOV M.B.

Doctor of Sociology, Professor
KADIROV U.D.

Doctor of Psychology, Professor
JABBOROV A.M.

Doctor of Psychology, Professor
OLIMOV Sh.Sh.

Doctor of Pedagogical sciences,
Professor

JUMAEV R.G.

PhD in Political Sciences, Docent
NISHONOVA Z.T.

Doctor of Psychology, Professor
NAZAROV A.M.

PhD of Psychology

IBODULLAEV Z.R.

Doctor of Medical Sciences, Professor

BEGMATOV A.S.

Doctor of Philosophy, Professor
HUSEYNOVA A.A.

Doctor of Philosophy, Professor
MUXAMEDOVA D.G.

Doctor of Psychology, Professor
RUXIYEVA X.A.

Candidate of Psychology, Professor
BAROTOVA D.SH.

Doctor of Psychology, Docent
AKRAMOV V.R.

Doctor of Medical Sciences, Docent
ZARIPOV G.T.

Candidate of technical sciences, Docent

EDITORS:

Usmanova M.N. – Candidate of
Psychology, Docent

Mukhtorov E.M. – Candidate of
Psychology, Docent

Raxmatova M.M. – Doctor of
Philosophy in Philological Sciences
(PhD), Docent

Abzalova M.K. – Doctor of Philological,
Professor

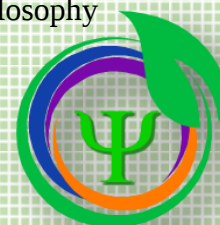
Sobirova D.A. PhD of Psychology

TECHNICAL EDITORS:

Ostanov Sh.Sh, Shirinova M.Sh.,
Tilavov M.Kh.

EXECUTIVE SECRETARY

Sayfullaeva N.Z. – Doctor of Philosophy
in Pedagogical Sciences (PhD)

Ганжиев Феруз Фуркатович,
Бухоро давлат унверситети психология ва
социология кафедраси ўқитувчиси (PhD)

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТИ ТАРБИЯЧИЛАРИЛАРИ ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ТАДҚИҚ ҚИЛИШ УСЛУБИ

Аннотация: Мақолада ижтимоий-психологик компетентлик самарадорлигига баҳо бериш учун тадқиқот мақсадига мос равишда татбиқ этилган методикалар бугунги кун ижтимоий психология фанининг айрим амалий-тадқиқий йўналишлари ва истиқболлари ҳақида янада чуқурроқ тасаввур ҳосил қилиш имконини беради. Умуман, мактабгача таълим ташкилоти тарбиячиларининг шахсий ва касбий фаолият уйғунлигининг намоён этилишида шахс типлари ва коммуникатив ва социал компетентлик хусусиятларини чуқур ўрганиш, таҳлил қилиш ва тегишли эмпирик ҳулосалар чиқариш орқали тарбиячиларда ўзига хос компетентлик омилларининг намоён этилиши ва ривожланишига баҳо бериш мумкин.

Калит сўзлар: касбий компетентлик, эмпирик маълумот, глобаллашув, ислоҳот, психологик усуллар, коммуникатив компетентлик, социал компетентлик, когнитив компетентлик, аутопсихологик компетентлик.

МЕТОДИКА ИССЛЕДОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ ШКОЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

Аннотация: используемые в статье методы оценки эффективности социально-психологической компетентности в соответствии с целью исследования позволяют глубже понять некоторые практические направления и перспективы науки социальной психологии на сегодняшний день. В целом проявление и развитие конкретных факторов компетентности у воспитателей можно оценить путем углубленного изучения, анализа и соответствующих эмпирических выводов о типах личности и коммуникативно-социальной компетентности в выражении личностно-профессиональной деятельности воспитателей дошкольного учреждения.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, глобализация, реформа, эмпирическое знание, психологические методы, коммуникативная компетентность, социальная компетентность, когнитивная компетентность, аутопсихологическая компетентность.

THE METHOD OF RESEARCHING SOCIAL-PSYCHOLOGICAL COMPETENCE OF TEACHERS OF SCHOOL EDUCATION ORGANIZATION

Annotation: the methods used in this article to assess the effectiveness of socio-psychological competence in accordance with the purpose of the study provide a deeper understanding of some of the practical directions and prospects of the science of social psychology today. In general, the manifestation and development of specific competence factors in educators can be assessed through in-depth study, analysis and appropriate empirical conclusions of personality types and communicative and social competence in the expression of personal and professional activity of preschool educators.

Keywords: professional competence, empirical knowledge, globalization, reform, psychological methods, communicative competence, social competence, cognitive competence, autopsychological competence.

Глобаллашув жараёнининг кечиши, ўзига хос ижтимоий тараққиёт тамойилларига мос шахсни тарбиялаш ва унга ижтимоий-психологик таъсир этишни таъминловчи тарбиячиларга бўлган эҳтиёжнинг янада ортиб бораётганлигини кўрсатмоқда. Бинобарин, мактабгача таълим ташкилоти тарбиячиларида ижтимоий-психологик компетентлик омилларини ўрганиш, уларнинг компетентлигини шакллантириш ва ривожлантириш механизмларини ишлаб чиқиш каби устувор масалалар бўйича муҳим тадқиқот ишлари олиб борилмоқда. Шунингдек, амалга оширилаётган кенг кўламли ислохотлар талабига тўла жавоб берувчи, интеллектуал салоҳияти юқори, кескин

ўзгаришларга тез мослаша оладиган, рақобат бардош, меҳнат бозорида мутахассислар малакасига қўйилаётган талаблар даражасида самарали фаолият юритувчи шахсни шакллантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Мамлакатимизда таълим тизимида олиб борилаётган ислохотлар, аини пайтда ушбу тизимда, масъулиятли, иродали, ўз касбига садоқатли, фидойи кадрларни етиштириш вазифасини қўймоқда. Ушбу вазифанинг амалий жиҳатдан бажарилиши мактабгача таълим ташкилотларида соғлом психологик муҳитнинг яратилиши билан бевосита боғлиқдир. Жумладан, ҳар бир тарбиячида шахслилик хусусиятлари ва ижтимоий-психологик компетентлик ўртасидаги уйғунликни таъминловчи психологик механизмларнинг фаолият самарадорлигига бевосита таъсирини белгилаб берувчи омилларни аниқлаш, тадқиқ қилиш асосида мактабгача таълим ташкилотлари тарбиячиларида ижтимоий-психологик компетентликни ривожлантириш дастурини ишлаб чиқиш ва уни бевосита амалиётда қўллаш масаласини ёритиб бериш юзасидан илмий тадқиқотларни янада чуқурлаштириш зарурати мавжуд.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ–4947-сон «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида» Фармони, 2017 йил 30 сентябрдаги ПҚ–3305-сон «Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида», 2018 йил 5 апрелдаги ПҚ–3651-сон «Мактабгача таълим тизимини янада рағбатлантириш ва ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида», Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 13 майдаги 391-сон «Мактабгача таълим ташкилотлари фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори ҳамда мазкур фаолиятга тегишли бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларни амалга оширишга ушбу мақола муайян даражада хизмат қилади.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Жаҳон олимлари тадқиқотларида компетентлик муаммоси педагогика фанлар каби психологиянинг ҳам муайян даражадаги тадқиқот объекти бўлиб келмоқда. Мазкур муаммо психологик тадқиқот сифатида дастлаб Д.Г. Майерс, К.Р. Роджерс, Ж.Ф. Пиаже, Д. Векслер, Д. Гоулман, Г.Ю. Айзенк, Л.Ф. Бахман, А.Д. Палмер, Ян Ван Эк, Г.У. Олпорт, А.А. Реан, В.А. Кан-Калик, Э.Ф. Зеер ва бошқа бир қатор олимларнинг илмий изланишларида тадқиқ этилган.

Мамлакатимиз олимларидан М.Г. Давлетшин, Э.Ғ. Ғозиев, Ғ.Б. Шоумаров, А.М. Жабборов, З.Т. Нишонов, Д.Г. Мухамедова, Ш.Ҳ. Абдуллаевалар педагог касбий компетентлигининг психологик муаммоларини ўз тадқиқотларида очиб берганлар.

Юқорида таъкидлаганимиздек, мактабгача таълим ташкилоти тарбиячиларилари компетентлик кўрсаткичларини таҳлил қилиш, унинг ўзига хос ижтимоий психологик омилларига жиддий эътибор қаратиш, мактабгача таълим ташкилоти тарбиячилари касбий фаолияти самарадорлигини таъминлашда муҳим рол ўйнайди. Шу нуқтаи назардан мактабгача таълим ташкилоти тарбиячилар ижтимоий-психологик компетентлик имкониятлари ҳақида батафсил маълумотга эга бўлиш учун улар билан алоҳида тадқиқотлар олиб борилиб, эмпирик маълумотлар йиғиш ва уларнинг натижаларини ижтимоий психологик талаблар асосида таҳлил қилиш тадқиқотимизнинг асосий вазифаларидан бири ҳисобланади. Мазкур параграфда ушбу муаммони ечиш ва ижтимоий психология фани учун муҳим бўлган илмий янгиликлар киритишни мақсад қилиб олдик.

Биз тадқиқот мақсадидан келиб чиқиб касбий компетентлик кўрсаткичларини ўрганишга, таҳлил қилишга ва тегишли хулосалар чиқариб амалий тавсиялар беришга ҳаракат қилдик. Ҳар бир олинган натижа махсус тартибда қабул қилинган мезонлар ва баллар тизимида киритилиб керакли маълумотларга эга бўлиш имконини берди.

Юқорида таъкидлаганимиздек, мактабгача таълим ташкилоти тарбиячилариларининг ижтимоий-психологик компетентлик шаклланишини намоён этувчи ўртача-умумий ва киёсий-типик кўрсаткичлар кўламига баҳо бериш билан бирга бу жараён учун характерли бўлган касбий компетентликни касбий фаолият самарадорлигига таъсирини аниқлаш, аниқроғи илмий таҳлиллар асосида уларга баҳо бериш масаласи ҳам тадқиқотимизнинг тўлақонли бўлишини таъминловчи муҳим масалалардан бири ҳисобланади.

Энди, ҳар бир усулнинг тадқиқот мақсадига мос мазмуни ва тадқиқ қилиш услуби ҳақида қисқача изоҳ бериб ўтамиз.

Ижтимоий-психологик компетентликни тадқиқ этишнинг назарий таҳлилида келтириб ўтилган маълумотлар эмпирик натижаларни шарҳлашда методологик асос сифатида хизмат қилиши хусусида юқорида мулоҳаза юритган эдик. Ўз навбатида мактабгача таълим муассасалари тарбиячилари касбий компетентлигини касбий фаолияти билан боғлаб тадқиқ этиш бугунги кун психологиясининг

долзарб муаммоларидан бири саналади.

Мактабгача таълим ташкилоти тарбиячиларининг ижтимоий-психологик компетентлигини янада мукамалроқ ўрганиш учун муаллифлик сўровномамиздан фойдаландик. Ушбу сўровномада мактабгача таълим ташкилотлари тарбиячиларининг ижтимоий-психологик компетентлиги бешта омил бўйича аниқланди: «психологик компетентлик», «социал-перцептив компетентлик», «коммуникатив компетентлик», «когнитив компетентлик», «аутопсихологик компетентлик». Мактабгача таълим муассасалари тарбиячиларининг касбий компетентлигини шаклланганлик даражасини эксперт баҳолашда ҳамкасблар ҳамда ота-оналар жалб этилди.

1. Психологик компетентлик - мактабгача таълим муассасалари тарбиячиларининг касбий фаолиятида тарбияланувчилари ва жамоаси ўртасида ўзаро ҳамжиҳатликни ташкил этишдан иборат психологик усуллар ва малакалардан ўз ўрнида самарали фойдаланиш қобилияти. Тарбиячиларнинг ҳар бир болани ёш психологиясини ва индивидуал хислатларини билиши, уларнинг касбий фаолият жараёнини муваффақиятли кечишини таъминлаши шубҳасиздир.

2. Социал-перцептив компетентлик-атрофдагиларни шахс сифатида ички дунёсини ўқий олиши ва шахслараро муносабатларда улар билан эмоционал мулоқотда бўлишга, жамоадошлари, ота-оналар билан психологик алоқани ўрнатишга ёрдам беради. Шу билан бирга мактабгача таълим муассасалари тарбиячилари ахлоқ асослари ва нормаларини билиши жуда ҳам муҳимдир.

3. Коммуникатив компетентлик- мактабгача таълим муассасалари тарбиячиларининг касбий компетентлигини асосини ташкил қилувчи, шахслараро муносабатда муҳим омил синалувчи, атрофдагиларни ижобий муносабатини шакллантирадиган, ўз фикрини бошқаларга маъноли тушунтира оладиган ва ўзаро мулоқотни тўғри ташкил қила олиш қобилияти.

4. Когнитив компетентлик - бу мактабгача таълим муассасалари тарбиячиларининг касбий фаолиятида учрайдиган психологик тўсиқларни енгиб ўтиш, фаолият жараёнида касбий вазифаларни тўғри ҳал қила олиш, вазиятни тўғри баҳолай олиш ва ахборотларни синтез қила олиш қобилияти. Ўзга инсонларни қизиқишлари ва дунёқарашларини адекват тушуниш мактабгача таълим муассасалари тарбиячиларининг муҳим хислатларидан биридир.

5. Аутопсихологик компетентлик - ўз хатти-ҳаракатларини тўғри бошқара олиш ўз шахсий хусусиятларини адекват баҳолай олиш ўз-ўзига баҳо ва ўз-ўзини тартибга солиш қобилияти. Бу қобилият касбий фаолият самарадорлигини таъминловчи ва мактабгача таълим муассасалари тарбиячиларининг жамиятдаги ролини белгилаб берувчи омиллардан ҳисобланади.

Шу ўринда бир нарсани айтиб ўтиш лозим бўладики, экспертларнинг баҳоларида ижтимоий-психологик компетентлигини ифодаловчи кўрсаткичлар ўртачадан юқори қийматларга эга бўлсада, аммо уларнинг қийматларида Студент t-мезонига кўра фарқлар ишончилиги кўзатилди. Эксперт баҳолаш натижалари юзасидан олинган натижалар қуйидаги жадвалда акс этган («1-жадвалга қarang»).

Эксперт баҳолашда мактабгача таълим муассасалари тарбиячиларининг «Психологик компетентлик» (ҳамкасблари 5,42 балл ва ота-оналар – 6,13 балл билан баҳолаган бўлиб, фарқлар ишончилиги $p < 0,05$ қийматни кўрсатди). Экспертларнинг ушбу шкала бўйича баҳолари мактабгача таълим муассасалари тарбиячиларининг ушбу қобилиятини ота-оналари бевосита машғулотлар жараёнини кўзатишдаги. ҳамкасблари эса улар билан бевосита иш жараёни, касбий фаолият ҳамда кундалик турмуш юмушлари билан боғлиқ муносабатларидаги таассуротлари орқали баҳолаганлар. Мактабгача таълим муассасалари тарбиячилари ўз тарбияланувчиларининг ота-оналари билан таълим жараёнидаги муносабатларида зарур ўринларда субординация сақлашга ҳаракат қилиши мазкур шкала бўйича қийматлари ҳамкасбларига қараганда пастроқ бўлишига сабаб бўлган бўлиши мумкин.

Мактабгача таълим муассасалари тарбиячиларининг «социал-перцептив компетентлик» бўйича кўрсаткичларда ҳам ҳамкасбларнинг берган баҳоси юқорироқ кўриниш олган (5,73 балл). Ушбу ўринда тарбиячиларнинг масъулиятли, одамларга муносабатини тўғри амалга ошира олиши, ҳамкорликни онгли амалга ошириши касбий сифатларга мансуб эканликларини кўрсатмоқда. Мактабгача таълим муассасалари тарбиячиларининг «коммуникатив компетентлик» шкаласи кўрсаткичлари ҳам ота-оналар ва ҳамкасблари томонидан бошқа шкалаларда кўзатилган манзарани акс эттирмоқда (ҳамкасблар – 5,02 балл ва ота-оналар – 6,11 балл, фарқларнинг ишончилиги – $p < 0,001$).

1 -жадвал

Мактабгача таълим муассасалари тарбиячиларининг ижтимоий-психологик компетентлигини эксперт баҳолаш натижалари

№	Шкалалар	Ота-оналар		Ҳамкасблар		Т
		Х	Σ	Х	σ	
1.	Психологик компетентлик	5,42	1,10	6,13	0,74	-2,23*
2.	Социал-перцептив компетентлик	4,35	1,56	5,73	0,96	-6,07***
3.	Коммуникатив компетентлик	5,02	1,45	6,11	0,93	-7,66***
4.	Когнитив компетентлик	5,13	1,26	6,41	0,83	-10,98***
5.	Аутопсихологик компетентлик	5,43	1,40	6,24	0,80	-9,42***

Изоҳ: * $p < 0.05$. *** $p < 0.001$

Шкала қийматлари асосида экспертлар мактабгача таълим ташкилотлари тарбиячиларининг ижтимоий-психологик компетентлигини ушбу шкаласида ўзаро фойдали муносабатлар ўрнатишга, инсоний муносабатларни ўрнатишга ва муомалани қоидалар амалга оширишга қобилиятли эканликлари билан характерланади. Демак, юқоридагиларга асосланган ҳолда ижтимоий-психологик компетентликни шахс типлари, шахслик хусусиятлари ва социал интеллект билан ўзаро уйғунлигини таъминлашга хизмат қилувчи ижтимоий омилларни ўрганишга қаратилган усуллар бугунги мактабгача таълим тизимида фаолият юритаётган тарбиячилар фаолиятидаги касбий компетентлик кўрсаткичларини ўрганиш, тадқиқ қилиш ва тадқиқот мақсадига мос илмий-амалий ҳулосалар чиқариш имконини беради. Энди, мактабгача таълим ташкилоти тарбиячиларилари касбий компетентлигини муҳим омили ҳисобланадиган социал интеллектни ўрганишга доир дастлабки миқдорий таҳлиллар (ўртача қиймат ва корреляция коэффицентлари) умумий ҳолатни ақс эттирган хусусий ҳолатлар, яъни социал интеллектнинг касбий камолот даражасини белгилашдаги ўрни ҳусусида тўхталиб ўтамыз. («2- жадвалга қаранг»).

Мактабгача таълим ташкилоти тарбиячилариларининг социал интеллектга ҳос бўлган турли хил хусусиятлар касбий фаолияти жараёнида касбий компетентликка таъсирини аниқлаш муҳим ҳисобланади.

Биз мактабгача таълим ташкилоти тарбиячилари касбий компетентлиги билан социал интеллектни ўртасидаги ўзаро муносабатларни ўрганишдан олдин барча босқичдаги тарбиячилар шахсига ҳос хусусиятларнинг умумий кўринишини таҳлил этамыз. Кейинги таҳлилларимизда эса айнан касбий компетентлик билан унинг бошқа омилларини касбий фаолиятидаги аҳамиятига бағишлаймиз.

Мактабгача таълим ташкилоти тарбиячилариларини социал интеллектнинг умумий ҳолатини ўрганишда Дж. Гилфорд тестини татбиқ этишдан олинган қийматлар устида таҳлил амалга оширилади

Дж. Гилфорднинг тести бўйича мактабгача таълим ташкилоти тарбиячиларилар социал интеллектини шартли равишда келтирилган стандарт баллар бўйича баҳолаймиз.

Мактабгача таълим ташкилоти тарбиячилариларининг социал интеллектни даражаси таҳлили Дж. Гилфорд методикасининг тўртта субтестида кўзда тутилган: мулоқот иштирокчисининг ҳиссиёти, фикри ва ниятларини тушуниш. новербал мулоқот ҳаракатларини тушуниш. вербал имо-ишораларни тушуниш. шахслараро ўзаро таъсирлашувни таҳлил этиш кабилардан иборат шахс имкониятлари кўламини аниқлашга хизмат

2 -жадвал

Мактабгача таълим ташкилоти тарбиячилари социал интеллектнинг умумий натижалари

Методикалар	Шкалалар	X	Y	T
Социал интеллектни ўрганиш тести (Гилфорд бўйича)	Мулоқот иштирокчисининг ҳиссиёти, фикри ва ниятларини тушуниш	3,42	1,12	29,7
	Новербал мулоқот ҳаракатларини тушуниш	3,52	0,92	35,9
	Вербал мулоқот ҳаракатларини тушуниш	3,44	1,16	32,8
	Шахслараро ўзаро таъсирлашувни таҳлил этиш	3,40	1,10	28,8

Энди, мактабгача таълим ташкилоти тарбиячиларининг социал интеллектнинг умумий шарҳига тўхталиб ўтайлик. Биринчи навбатда уларнинг «мулоқот иштирокчисининг ҳиссиёти, фикри ва ниятларини тушуниш» қобилиятига мурожаат қилинади. Мактабгача таълим ташкилоти тарбиячиларининг бу шкала бўйича кўрсаткичлари 3,42 га тенг бўлди. Мактабгача таълим ташкилоти тарбиячилари фаолият жараёнида атрофдаги инсонлар ва тарбияланувчилари билан муомалада хулқ-атвор оқибатини олдиндан кўра олиш қобилиятини шакллантиришган. Улар муомаладаги реал вазиятдан келиб чиқиб, унинг нима билан якунлашини баҳолай олишлари, баъзан одамлар билан кутилмаган, нотипик ҳолатларда хатти-ҳаракатларни прогноз қилишда янглишишлари мумкинлиги, қўйган мақсадга эришишда ўз режаларини пухта ишлаб чиқа олишига хайрихоҳликларини англашмоқда.

Мактабгача таълим ташкилоти тарбиячиларининг «новербал мулоқот ҳаракатларини тушуниш» бўйича кўрсаткичи (3,52) эса уларни шахслараро вазиятларни яхши англашга, инсонлар орасидаги мураккаб вазиятларни таҳлил эта олишга, уларни ривожланишини мантиқан тушуниш қобилиятини ривожлантиришга ҳамда мураккаб вазиятларни мулоқот иштирокчиларининг иштирокига қараб вазиятларни баҳолаш қобилиятини ўстиришга имкониятлари борлигини кўрсатмоқда.

Социал интеллектда яна бир ўзига хослик вербал тарзда ифодаланаётган мулоқот ҳаракатларни тушуниш қобилиятидир. Бу борада тарбиячиларнинг социал интеллектнинг умумий кўриниши қуйидагича (3,42), яъни бошқа субтест натижаларига қараганда озроқ қуйи қиймат акс этганлигидир.

Бу эса тарбиячиларнинг шахслараро муносабат характериға кўра бир-бири билан суҳбатлашадиган инсонларни тез ва яхши тушунишга мойилликлари, мулоқотда ҳар қандай инсонлар билан тил топишиб кетишга имконликларини қайд этмоқда. Ўйлаймизки, ушбу қобилият улар учун нафақат инсонлар билан муносабат, балки тарбияланувчиларининг билдирадиган фикр-мулоҳаза ва муносабатларига қараб ҳам уларнинг шахсига хос таърифлар бера олишларидан далолат беради. Социал интеллектнинг баҳоловчи навбатдаги шкала «шахслараро ўзаро таъсирлашувни таҳлил этиш» бўлиб, у бўйича мактабгача таълим ташкилоти тарбиячилари 3,40 балл қийматига эга бўлдилар. Бу балл тарбиячиларнинг новербал мулоқот ҳаракатларини тушуниш шкаласи билан бир хил қийматни акс эттирмоқда ва қуйидаги психологик маънога эга бўлган ижтимоий қобилиятни ўзида акс эттиради: шахслараро вазиятларни яхши англашга, инсонлар орасидаги мураккаб вазиятларни таҳлил эта олишга, уларни ривожланишини мантиқан тушунишга, мураккаб вазиятларни мулоқот иштирокчиларини фаоллигига қараб вазиятларни баҳолаш қобилиятини ўстиришлари мумкин.

3-жадвал

Мактабгача таълим ташкилоти тарбиячиларининг социал интеллект кўрсаткичлари орасидаги корреляцион муносабат натижалари

Шкалалар	Мулоқот иштирокчисининг ҳиссиёти, фикри ва ниятларини тушуниш	Новербал мулоқот ҳаракатларини тушуниш	Вербал мулоқот ҳаракатларини тушуниш	Шахслараро ўзаро таъсирлашувни таҳлил этиш
Мулоқот иштирокчисининг ҳиссиёти, фикри ва ниятларини тушуниш	1	0,364**	0,111	0,132

Новербал мулоқот ҳаракатларини тушуниш	0,364**	1	0,022	0,272*
Вербал мулоқот ҳаракатларини тушуниш	0,131	0,024	1	-0,131
Шахслараро ўзаро таъсирлашувни таҳлил этиш	0,131	0,272*	-0,151	1

Изоҳ: ** $p \leq 0.01$. * $p \leq 0,05$

Юқоридаги мактабгача таълим ташкилоти тарбиячиларининг социал интеллектининг умумий ҳолатини сифат жиҳатидан таҳлил қилиш учун методика шкалаларининг кўрсаткичлари ўртасидаги корреляцион муносабатларни аниқлашга эришилди. Қўлга киритилган натижалар навбатдаги 3-жадвалда ўз аксини топган.

Мактабгача таълим ташкилоти тарбиячилари социал интеллектининг умумий натижалари қийматлари ўртасидаги корреляция муносабатларида иккита аҳамиятли корреляцион салмоққа эга коэффицентлар аниқланди. Улардан биринчиси, «мулоқот иштирокчисининг ҳиссиёти, фикри ва ниятларини тушуниш» қобилияти билан «новербал мулоқот ҳаракатларини тушуниш» қобилияти орасида аниқланди: $r=0,364$, $p \leq 0,01$. Социал интеллект шкалаларининг бундай салмоқли корреляция ко-эффицентини ўқитувчиларнинг касбий фаолиятида «мулоқот иштирокчиси-нинг ҳиссиёти, фикри ва ниятларини тушуниш» қобилиятини ривожлантириб боришлари «новербал мулоқот ҳаракатларини тушуниш» қобилиятини ўсиши билан ўзвий бораётган экан. Бу эса, тарбиячиларнинг касбий фаолиятда хулқ-атвор оқибатини олдиндан кўра олиш, муомалада реал вазиятдан келиб чиқиб, унинг нима билан яқунлашини баҳолай олишлари, қўйилган мақсадга эришишда ўз режаларини пухта ишлаб чиқишлари, инсон хулқ-атворини бошқариши, ролли меъёрлари ва қоидаларига доир билим ва ўзаро таъсирлашуви, иштирокчилари билан боғлиқ нобербал реакцияларда тўғри мўлжал ола билишлари туфайли инсон кечинмалари, мақсади ва ҳолатини нобербал намоён бўлиши, мимикаси, позаси, имо-ишорасига кўра тўғри баҳолашга, мулоқот иштирокчиларининг нобербал реакцияларини кўзатувчанлигига, нобербал мулоқот ҳаракатларини тушунишга сезгирликни, бошқаларни тушунишларига имкон берар экан. Мактабгача таълим ташкилоти тарбиячиларидаги «новербал мулоқот ҳаракатларини тушуниш» қобилиятининг ривожланиши сабабли «шахслараро ўзаро таъсирлашувни таҳлил этиш» қобилиятини яхшироқ намоён этишга олиб келар экан. Буни улар ўртасидаги корреляцион таҳлил қийматлари ифода этмоқда ($r=0,272$, $p \leq 0,05$). Бу икки қобилият орасидаги ўзаро ижобий корреляцион алоқадорлик қуйидаги социал интеллектнинг ифодаловчи хусусиятларни камол топишига олиб келади: мактабгача таълим ташкилоти тарбиячилариларининг инсон кечинмалари, мақсади ва ҳолатини нобербал намоён бўлишини, мимикаси, позаси, имо-ишорасига кўра тўғри баҳолашлари, мураккаб вазиятларни мулоқот иштирокчиларини иштирокига қараб баҳолаш қобилиятларини ривожлантираётган эканлар. Демак, юқоридаги илмий мулоҳазаларга асосланиб шуни айтиш мумкинки, муайян муаммони ўрганишга қаратилган методикалар бугунги кунда мактабгача таълим ташкилоти тарбиячилариларининг касбий компетентлигини тадқиқ қилиш ва илмий хулосалар чиқариш имконини яратади.

Адабиётлар :

1. Ганжиев Ф.Ф, Қодирова М.Д. МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ МУАССАСАСИ ТАРБИЯЛАНУВЧИЛАРИ ЎТИМОИЙ-ПСИХОЛОГИК МОСЛАШУВИНИНГ ОЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ. //Педагогик маҳорат. Илмий журнал. – Бухоро. 2020.№2. – Б. 109-111. (19.00.00. №7).
2. Ганжиев Ф.Ф, Тўлаев Ҳ.О. Researching the scope of the professional competence within activities. //International Scientific Journal Theoretical & Applied Science. Impact Factor ICV = 6. 630 Philadelphia, USA. 2019. –Б. 388-391.
3. Ганжиев Ф.Ф, Қосимова С.Б. Heads Of Competence In Psychologically School Education. International journal of scientific & Technology research volume 9, issue. 2020. –Б. 2787-2789.
4. Ganjiev. F.F The basis of social and psychological adaptation of children in the conditions of preschool education. Bulletin of integrative psychology. Journal for psychologists, 59-64.
5. Ганжиев Ф.Ф. ОСОБЕННОСТИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ЗАЩИТЫ ЧЕЛОВЕКА В ЭКСТРЕМАЛЬНОЙ СИТУАЦИИ. Лазаревские чтения Лики традиционной культуры в, 2018. С. 117-118.

Мундарижа/Содержание/Contents

№		bet
		стр
		page
1	Саидов Бахтиёр Одилович	3
	Ўқувчи-ёшларда ватанпарварликни шакллантирувчи ижтимоий-психологик омиллар	
	Социально-психологические факторы формирования патриотизма у студенческой молодёжи	
	Socio-psychological factors formation of patriotism among student youth	
2	Носиров Джамол Шухратович	9
	Спортчи ва мураббийлар ўртасидаги шахслараро муносабатлар шаклланишининг назарий асослари	
	Теоретические основы формирования межличностных отношений между спортсменами и тренерами	
	Theoretical basis of the formation of interpersonal relationships between athletes and coaches	
3	Жумаев Улуғбек Сатторович	13
	Оилавий низолар ва уларни бартараф этишда миллий қадриятларга йўналганлик установкаларининг етишмаслиги ижтимоий психологик муаммо сифатида	
	Семейные споры и отсутствие норм ориентации на национальные ценности при их устранении как социально-психологическая проблема	
	Family disputes and the lack of orientation standards to national values in their elimination as a social psychological problem	
4	Eshquvvatov To'liqjon Eshquvvatovich	19
	Talabalarni pedagogik faoliyatga tayyorlashda nizoli vaziyatlar profilaktikasi	
	Профилактика конфликтных ситуаций при подготовке студентов к педагогической деятельности	
	Prevention of conflict situations in the preparation of students for pedagogical activity	
5	Davranova Gulbahor Numondjonovna	25
	Boshlang'ich sinf o'quvchilarining psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda dars jarayonini tashkil etish	
	Организация процесса урока с учетом психологических особенностей учащихся начальных классов	
	Organizing the lesson process taking into account the psychological characteristics of primary class students	
6	Nazarov Davron Baxtiyor o'g'li	30
	Yosh sambochilar motivatsiyasini nazorat qilish psixodiagnostikasi va psixokorreksiyasi	
	Психодиагностика и психокоррекция управления мотивацией юных самбистов	
	Psychodiagnosis and psychocorrection of the management of young sambista motivation	
7	Mirzayev Djamshid Turdalievich	39
	Yoshlar ijtimoiy xulq - atvoriga intrnet muloqoti ta'sirining psixologik jihatlari	
	Психологические аспекты влияния интернет-общения на социальное поведение молодежи	
	Psychological aspects of the influence of internet communication on the social behavior of young people	
8	Qodirova Malikaxon Kaxramonovna	47
	Deviant xulq korreksiyasi	
	Коррекция девиантного поведения	

	Deviant behavior correction	
	Акрамов Абдумалик Абдумуталович	50
9	Таълим жараёнига инновацияларни жорий қилиш стратегиялари ва раҳбарнинг роли	
	Стратегии внедрения инноваций в образовательный процесс и роль лидера	
	Strategies for introducing innovations in the educational process and the role of the leader	
	Атабаева Нарзис Батировна	55
10	Альтруизм феноменинг психологик талқини	
	Психологическая интерпретация феномена альтризма	
	Psychological interpretation of altruism phenomeno	
	Olimov Laziz Yarashovich	63
11	Sud psixolog eksperti ijtimoiy-psixologik kompetentligi va huquqiy bilimdonligini rivojlantirish omillari	
	Факторы развития социально-психологической компетентности и правовых знаний судебного психолога-эксперта	
	Development factors of social-psychological competence and legal knowledge of forensic psychologist expert	
	Каршибоева Гулноза Абдукадыровна	69
12	Социально - психологическое влияние на личность подростка	
	Socio - psychological impact on the personality of a teenager	
	O'smir shaxsiga o'tkazilsdigan ijtimoiy-psixologik ta'sir	
	Бахриева Наргиза Ахмадовна	73
13	Мактабгача ёшдаги болаларни ижтимоий-ҳиссий ривожлантиришнинг психологик жиҳатлари тадқиқи	
	Изучение психологических аспектов социально-эмоционального развития детей дошкольного возраста	
	Study of psychological aspects of social-emotional development of preschool children	
	Гайбуллаев Алишер Асадович	78
14	Психологические факторы ролевого поведения подростков в ситуации буллинга	
	Буллинг ҳолатларида ўсмирлар ҳуқ-атворининг психологик хусусиятлари	
	Psychological factors of role behavior of adolescents in a situation of bullying	
	Ганжиев Феруз Фурқатович	83
15	Мактабгача таълим ташкилоты тарбиячилари ижтимоий-психологик компетентлигини тадқиқ қилиш усули	
	Методика исследования социально-психологической компетентности учителей школьной образовательной организации	
	The method of researching social-psychological competence of teachers of school education organization	
	Жумаев Нодир Зайниддинович	89
16	Педагогическая агрессия как профессионально обусловленная деформация учителя	
	Педагогик агрессия ўқитувчининг касб билан шартланган деформация сифатида	
	Pedagogical aggression as a professionally caused deformation of a teacher	
	Жуманиёзова Насиба Раматиллаевна	93
17	Аутизм синдромли болалар ота-оналарининг копинг стратегиялари психологик тавсифи	
	Психологическое описание копинг стратегий родителей для детей с синдромом аутизма	
	Psychological description of parents' coping strategies for children with autism	
	Жўраева Соҳибжамол Норқобиловна, Нормуродова Нафиса Бахриддиновна	97